

تأثیر تحولات هسته ای بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

بر اساس مدل سوات

علی عباسی شوازی^۱

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۳/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک حکومت مستقل، داشتن فناوری صلح آمیز هسته ای را حق مسلم خود می داند، اما از آنجا که دستیابی به این فناوری تاکنون در اختیار قدرت های بزرگ جهانی بوده است، ایران در این مسیر با مخالفت هایی از سوی این قدرت ها رو برو است و این امر می تواند بر امنیت ملی ایران اثر بگذارد. این پژوهش قصد دارد تاثیر تحولات هسته ای را بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بررسی نماید.

روش: در این پژوهش از چارچوب تحلیلی SWOT و روش تحلیلی تاپسیس بهره گرفته شده است. در این راستا، نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت ها و تهدیدات بین المللی برنامه هسته ای ایران شناسایی و با کمک نظرات خبرگان و نرم افزار تاپسیس اولویت بندی شده و در نهایت راهبردهایی برای تقویت امنیت ملی ایران ارائه شده است.

نتایج و یافته ها: یافته ها نشان داد جمهوری اسلامی ایران در صورت تقویت نقاط قوت داخلی و بهره گیری از فرصت های بین المللی فراروی خود در پرونده هسته ای و کاستن از نقاط ضعف در داخل و مقابله صحیح و خردمندانه با تهدیدات بین المللی در این حوزه می تواند امنیت ملی خود را ارتقا بخشد یا برعکس به واسطه کارآیی نداشتن لازم در این حوزه ها، امنیت ملی کشور به مخاطره بیفتد.

کلید واژه ها

تحولات هسته ای، امنیت ملی، تحریم، تهدید، فرصت

۱. استادیار علوم سیاسی دانشگاه علوم انتظامی امین؛ ایمیل aliabbasishavazi@gmail.com

مقدمه

امنیت در بُعد عینی فقدان تهدیدات نسبت به ارزش‌ها، منافع و اهداف و در بُعد ذهنی فقدان ترس از اینکه این بنیان‌های ملی یعنی ارزش‌ها، منافع و اهداف مورد هجوم فیزیکی و غیر فیزیکی واقع شوند را مورد سنجش قرار می‌دهد. امنیت عرصه گسترده‌ای را در برمی‌گیرد، همان گونه که رابرت ماندل حوزه‌های نظامی، اقتصادی، منابع طبیعی، سیاسی و فرهنگی را به عنوان ابعاد اصلی امنیت برمی‌شمارد. همه کشورها برای تحکیم امنیت ملی خود نیازمند راهکارها و راهبردهای متناسب با جغرافیای سیاسی خودشان هستند. جمهوری اسلامی ایران از اوایل دهه ۸۰ شمسی با طرح پرونده هسته‌ای اش در مجامع و نهادهای بین‌المللی، وارد دوره جدیدی از دیپلماسی با کشورها و سازمانهای بین‌المللی شد. ورود ایران به این حوزه، موجب قوت گرفتن فشارهای مختلف سیاسی، تحریم‌های اقتصادی و تهدیدات نظامی شد و بنابراین بدیهی است که این تحولات بر امنیت ملی کشور تاثیر می‌گذارد، اما مساله این است که این تحولات چگونه بر امنیت ملی تاثیر می‌گذارند چگونه می‌توان در این وضعیت، امنیت ملی کشور را استحکام بخشید.

در این پژوهش برای پاسخ به این پرسش‌ها، از چارچوب تحلیلی SWOT استفاده شد. در این روش نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدات بین‌المللی فراروی پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران شناسایی شده و با کمک نخبگان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و نیز متخصصان هسته‌ای و نیز استفاده از روش تاپسیس، اولویت بندی و امتیاز دهی شدند تا مشخص شود که:

- چگونه می‌توان با بهره‌گیری از نقاط قوت حداکثر بهره‌برداری را از فرصت‌ها انجام داد؟ (SO)
- چگونه می‌توان با بهره‌گیری از نقاط قوت اثر تهدیدات را حذف کرد یا کاهش داد؟ (ST)

- چگونه می توان با بهره گیری از فرصت‌ها، نقاط ضعف را تبدیل به نقطه قوت کرد یا از شدت آن‌ها کاست؟ (WO)
- چگونه می توان با کاهش نقاط ضعف، تأثیر تهدیدات را کاهش داده یا آن را حذف کرد؟ (WT)

دلیل استفاده از روش تاپسیس نیز این است که در اکثر موارد تصمیم گیری‌ها وقتی مطلوب و مورد رضایت تصمیم گیرنده است که تصمیم گیری بر اساس چندین معیار انجام شده باشد. در روش تاپسیس، معیارها یا شاخص‌های به کاررفته برای مقایسه می‌توانند دارای واحدهای سنجش متفاوتی بوده و طبیعت منفی و مثبت داشته باشند و می‌توان از شاخص‌های منفی و مثبت به شکل ترکیبی در این روش استفاده کرد. بر اساس این روش، بهترین گزینه یا راه حل، نزدیک ترین راه حل به گزینه مطلوب و دورترین آن‌ها از راه حل غیر مطلوب است. راه حل مطلوب نیز راه حلی است که بیشترین سود و کمترین هزینه را داشته باشد.

امنیت ملی: مهم ترین اهدافی که در امنیت ملی دنبال می‌شوند عبارتند از: حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور، تحقق رفاه مردم و ثبات سیاسی، حفظ و اشاعه ارزش‌های ملی- اعتقادی و فراهم کردن امکان فراغت خاطر نسبت به تهدیدات اجتماعی. برای تحقق این اهداف، رهیافت‌های چندگانه ای وجود دارد که در ادامه به اجمال معرفی می‌شوند.

الف) رهیافت رئالیستی: در این رهیافت، تقدم امنیت نظامی در روابط بین الملل حاکم است و نظام بین المللی عرصه مبارزه برای قدرت توسط دولت‌های حاکم است. دولت‌ها به دنبال حفظ حاکمیت ملی و تمامیت ارضی خود برای تامین منافع ملی هستند و امنیت بسیار دولت محور است. اغلب تهدیدها در این رویکرد خاستگاه خارجی و ماهیت نظامی دارند و هدف تهدیدها عمدتاً تمامیت ارضی و حاکمیت ملی کشورها است.

ب) رهیافت لیبرالیستی: در این رویکرد، امنیت ملی عبارت است از توانایی مقابله با تهدیدها و حفظ تمامیت ارضی و رژیم حاکم. تهدیدات در این رهیافت، از عوامل و

بازیگران فراملی ناشی می‌شود و حصول امنیت ملی در سطح بین الملل از طریق همکاری، و در سطح داخلی از طریق مشارکت و برقراری مردم سالاری میسر است.

ج) رهیافت ترکیبی: در این رهیافت، امنیت ملی عبارت است از توانایی یک دولت در اعمال یا جلوگیری از تهدید نسبت به مؤلفه‌های تمامیت ارضی، جامعه و رژیم.

در این پژوهش، رهیافت ترکیبی مورد نظر است چون در پرونده هسته ای ایران تهدید برای هر سه مؤلفه ذکر شده وجود دارد.

در این مقاله به دنبال اثبات فرضیه اصلی این تحقیق هستیم که عبارت است از: «بین نقاط قوت داخلی و فرصت‌های بین المللی و ارتقای سطح امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران رابطه معنی داری وجود دارد» به طوری که نقاط قوت فناوری هسته ای ایران، برخورداری از معادن اورانیوم سطحی و زیرزمینی در نقاط مختلف کشور، در اختیار داشتن متخصصان توانمند و متعهد، حمایت‌ها و پشتیبانی‌های مسئولان ارشد نظام و عزم جدی آنان برای دستیابی به چرخه سوخت هسته ای، حمایت‌های کامل مردم از انرژی هسته ای و فرصت‌های خارجی آن، حمایت کشورهای غیرمتعهد، همکاری برخی از کشورهای عضو دائم شورای امنیت مثل چین و روسیه با ایران و عدم اجماع در صدور قطعنامه علیه ایران است.

روش

در این مقاله برای گردآوری داده‌ها در مرحله اول از منابع کتابخانه ای استفاده شده و داده‌های اصلی مبنای تحلیل نیز از طریق مصاحبه با ۵۰ نفر از خبرنگاران و کارشناسان حوزه‌های هسته ای و امنیتی جمع آوری شدند. برای سنجش اعتبار پژوهش از نظر ۳۶ نفر از خبرگان بهره گرفته شد. برای این منظور، نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از تحولات هسته ای ایران در ارتباط با امنیت ملی با کمک خبرگان شناسایی شدند. نظرات جمع آوری شده در قالب پرسشنامه ای تنظیم شده و مجدداً در اختیار خبرگان قرار گرفت تا این بار این عوامل را وزن دهی نمایند. پس از جمع آوری داده‌ها در این مرحله،

اولویت بندی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات و نیز راهبردهای تعیین شده، به روش تاپسیس انجام شد.

با عنایت به اینکه متغیر وابسته این پژوهش امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است و مقاله قصد دارد تأثیر تحولات هسته ای را در ارتقای سطح آن بسنجد، پس از شناسایی عوامل داخلی و عوامل بیرونی و تدوین راهبردها، از هفت گام روش تاپسیس به شرح زیر برای رتبه بندی و اولویت بندی آنها بهره گرفته شد:

گام اول: ایجاد یک ماتریس تصمیم گیری برای رتبه بندی شامل m گزینه و n معیار؛

گام دوم: نرمال کردن ماتریس تصمیم گیری؛

گام سوم: تشکیل ماتریس بی مقیاس موزون؛

گام چهارم: تعیین راه حل مطلوب مثبت و راه حل مطلوب منفی؛

گام پنجم: به دست آوردن میزان فاصله هر گزینه تا مطلوب مثبت و منفی؛

گام ششم: تعیین ضریب نزدیکی؛

گام هفتم: رتبه بندی گزینه‌ها بر اساس ضریب نزدیکی.

یافته‌ها

در این بخش از مقاله به نقاط قوت و فرصت‌های تحولات هسته ای ایران پرداخته می‌شود.

نقاط قوت: نقاط قوت شناسایی شده پرونده هسته ای ایران در این مقاله عبارتند از:

S1: حمایت و پشتیبانی مسئولان ارشد نظام؛

S2: در اختیار داشتن متخصصان جوان، متعهد و فوق العاده باهوش؛

S3: حمایت مردمی؛

S4: برخورداری از معادن غنی اورانیوم به نسبت موجودی جهانی؛

S5: دیپلماسی فعال؛

S6: توجه به تولیدات داخلی و همکاری شرکت‌های صنعتی داخلی؛

S7: سرعت در دستیابی به فناوری چرخه سوخت هسته ای؛

S8: راه افتادن جنبش تولید علم، بسیج علمی و نهضت نرم افزاری در کشور.

فرصت‌ها: فرصت‌های شناسایی شده پرونده هسته ایران در این مقاله عبارتند از:

O1: توسعه پایدار؛

O2: همکاری با روسیه؛

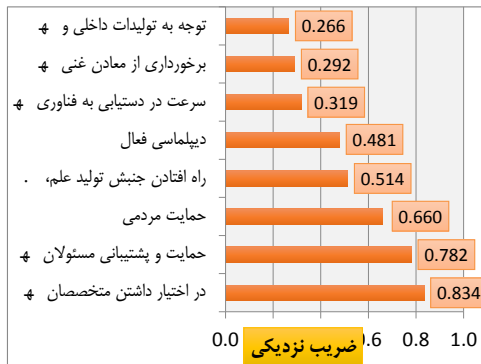
O3: همکاری با چین؛

O4: حمایت و همکاری کشورهای غیر متعهد.

رتبه بندی نقاط قوت و فرصت‌ها با استفاده از تکنیک تاپسیس

جدول ۱: رتبه بندی نقاط قوت با استفاده از تکنیک تاپسیس

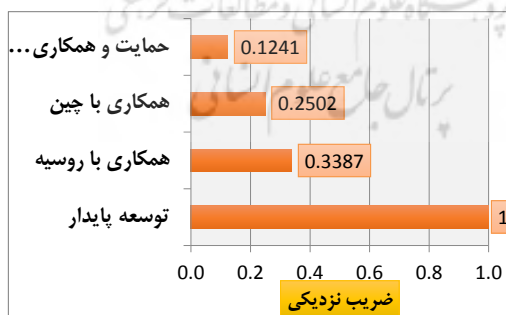
ضریب نزدیکی	رتبه نهایی	نقاط قوت
۰,۸۳۴۴	۱	در اختیار داشتن متخصصان جوان، متعهد و فوق العاده باهوش
۰,۷۸۱۵	۲	حمایت و پشتیبانی مسئولان ارشد نظام
۰,۶۶۰۳	۳	حمایت مردمی
۰,۵۱۴۳	۴	راه افتادن جنبش تولید علم، بسیج علمی و نهضت نرم افزاری در کشور
۰,۴۸۰۶	۵	دیپلماسی فعال
۰,۳۱۸۷	۶	سرعت در دستیابی به فناوری چرخه سوخت هسته ای
۰,۲۹۱۵	۷	برخورداری از معادن غنی اورانیوم به نسبت موجودی جهانی
۰,۲۶۶۵	۸	توجه به تولیدات داخلی و همکاری شرکت‌های صنعتی داخلی

نمودار ۱: رتبه بندی نقاط قوت با استفاده از تکنیک تاپسیس

جدول ۲: رتبه بندی فرصت‌ها با استفاده از تکنیک تاپسیس

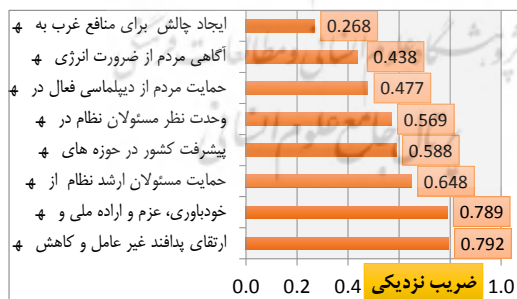
فرصت‌ها	رتبه نهایی	ضریب نزدیکی
توسعه پایدار	۱	۱
همکاری با روسیه	۲	۰/۳۳۸۷
همکاری با چین	۳	۰/۲۵۰۲
حمایت و همکاری کشورهای غیر متعهد	۴	۰/۱۲۴۱

نمودار ۲: رتبه بندی فرصت‌ها با استفاده از تکنیک تاپسیس

جدول ۳: رتبه بندی راهبردهای SO با استفاده از تکنیک تاپسیس

رتبه نهایی	ضریب نزدیکی	فاصله تا راهکار منفی	فاصله تا راهکار مثبت	راهبردها
۱	۰,۷۹۲۴	۰,۶۲۸	۰,۱۶۵	ارتقای پدافند غیر عامل و کاهش امکان آسیب پذیری از تهدیدات
۲	۰,۷۸۸۷	۰,۶۱۳	۰,۱۶۴	خودباوری، عزم و اراده ملی و پرهیز از خود باختگی در بحث تحریم
۳	۰,۶۴۷۶	۰,۵۱۱	۰,۲۷۸	حمایت مسئولان ارشد نظام از دیپلماسی فعال در جریان
۴	۰,۵۸۸۳	۰,۵۰۱	۰,۳۵۰	پیشرفت کشور در حوزه‌های مختلف علاوه بر انرژی هسته ای و تامین رفاه نسبی
۵	۰,۵۶۸۸	۰,۴۷۲	۰,۳۵۸	وحدت نظر مسئولان نظام در مسائل حیاتی، حساس و مهم کشور همسو با دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)
۶	۰,۴۷۷۱	۰,۳۸۱	۰,۴۱۸	حمایت مردم از دیپلماسی فعال در جریان
۷	۰,۴۳۷۶	۰,۳۴۷	۰,۴۴۶	آگاهی مردم از ضرورت انرژی هسته ای و حمایت آنها از تولید داخلی
۸	۰,۲۶۸۳	۰,۲۲۸	۰,۶۲۲	ایجاد چالش برای منافع غرب به ویژه آمریکا در عرصه‌های مختلف

نمودار ۳: رتبه بندی راهبردهای SO با استفاده از تکنیک تاپسیس

جدول ۴: تأثیرات مثبت تحولات هسته ای بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

تبدیل ایران به قدرت منطقه ای و جهان اسلام	ارتقاء اقتدار سیاسی
تبدیل ایران به کانون اتحاد کشورهای اسلامی	
وحدت و همبستگی ملی درباره دفاع از حق داشتن فناوری هسته ای	
بیداری کشورهای آزادی خواه از خواب غفلت در مقابل دشمنان	
الگو شدن ایران برای سلطه ناپذیری و سازش ناپذیری	ارتقای اقتدار صنعتی
تنوع کاربرد فناوری هسته ای در تولید برق، پزشکی و امور بهداشتی، صنایع آب، صنایع غذایی و کشاورزی و صنایع نفت و گاز	
بهینه سازی مصرف سوخت به عنوان مؤلفه توسعه پایدار	ارتقای اقتدار اقتصادی
توسعه کمی و کیفی صنعت کشاورزی	
کاهش گازهای گلخانه ای و آلودگیهای زیست محیطی	
افزایش بازدهی انرژی هسته ای نسبت به هزینه تمام شده آن	
استقلال علمی، اعتماد به نفس و ارتقای عزم و اراده ملی و اتکا به نیروهای متخصص داخلی	ارتقای اقتدار علمی
توسعه علمی و فناوری، رشد نیروهای متخصص و کارشناسان و توسعه تحقیق و پژوهش	

بحث و نتیجه گیری

موضوع توانمندی ایران در بهره برداری از انرژی هسته ای، فواید بسیاری برای ایران دارد، اما آمریکا و متحدانش با تمرکز بر قابلیت نظامی دانش هسته ای ایران، تلاش های بسیاری را در سطح بین الملل برای مقابله با ایران انجام می دهند. البته ایران تلاش های خود را برای رفع سوء تفاهم جهانی نسبت به فعالیت های هسته ای خویش به کار گرفت که این تلاش ها عبارت اند از:

- الف) نظارت قانونی آژانس بین المللی اتمی بر فعالیتهای هسته ای ایران و اجازه انجام بازدیدهای فنی از تأسیسات هسته ای ایران برای اعتماد سازی؛
- ب) دعوت از کشورهای عضو جنبش عدم تعهد برای بازدید از امکانات هسته ای ایران و شفاف سازی فعالیت ها برای اعضای این جنبش؛

ج) استقبال از هر گونه همکاری توأم با حسن نیت کشورهای جهان در فعالیت‌های هسته‌ای ایران؛

د) اعلام مواضع سیاسی و ایدئولوژیک جمهوری اسلامی ایران در خصوص سلاح‌های کشتار جمعی از جمله سلاح‌های هسته‌ای و مخالفت صریح با هر گونه تولید و اشاعه این سلاح‌ها در راهبرد سیاسی و عقیدتی ایران؛

ه) اعلام اخبار مربوط به چگونگی و نوع دستاوردهای ایران در دانش هسته‌ای و دعوت از خبرنگاران و ناظران جهانی برای ملاحظه نوع فعالیت‌ها در این دوره.

در این میان دو نکته اساسی محور تلاش جمهوری اسلامی ایران در برابر مخالفان پیشرفت ایران در دانش هسته‌ای بوده است: نکته اول، تأکید بر حق ملت ایران در دستیابی به دانش‌های نوین و نتایج مترتب بر این علوم و نکته دوم، احترام به حقوق بین‌المللی و حرکت در چارچوب‌های مربوط.

برخوردهای دوگانه و گزینشی غرب و آمریکا با مقوله انرژی هسته‌ای در جهان و ایران و شکل‌گیری تبعیض هسته‌ای، حنای تبلیغات آمریکا در مقابله با ایران را بی‌رنگ ساخته است و همگان بر این حقیقت واقف‌اند. کاخ سفید و به ویژه نو محافظه‌کاران آمریکا با شکست طرح خاورمیانه بزرگ، شکست در اقدامات تجاوزکارانه در افغانستان و عراق، توفیق نداشتن در تحمیل صلحی ننگین بر ملت فلسطین، شکست در راه اندازی جنگ داخلی در لبنان و خلع سلاح حزب الله لبنان و توفیق نداشتن در ایجاد جنگ‌های داخلی فرقه‌ای و مذهبی در منطقه و دنیای اسلام، پرونده هسته‌ای ایران را چون نقابی بر چهره زده تا افکار عمومی ملت آمریکا و جهانیان را از ناتوانی‌ها و نادرستی‌های خویش منحرف سازد. علی‌رغم فشارهای آمریکا و متحدانش، پرونده هسته‌ای ایران از نقاط قوت و فرصت‌هایی برخوردار است که به برخی از آن‌ها در این پژوهش اشاره شد.

بر اساس نتایج این پژوهش، راهبردهای تهاجمی (SO) که بر اساس نقاط قوت و فرصت‌ها تدوین گردیده و بر اساس تکنیک تاپسیس رتبه‌بندی شده است و می‌تواند برای تیم

مذاکره کننده هسته ای قابل بهره برداری باشد عبارت‌اند از: ارتقای پدافند غیر عامل و کاهش امکان آسیب پذیری از تهدیدات، خودباوری، عزم و اراده ملی و پرهیز از خود باختگی در بحث تحریم، حمایت مسئولان ارشد نظام از دیپلماسی فعال در جریان، پیشرفت کشور در حوزه‌های مختلف علاوه بر انرژی هسته ای و تأمین رفاه نسبی، وحدت نظر مسئولان نظام در مسائل حیاتی، حساس و مهم کشور همسو با دیدگاه مقام معظم رهبری، حمایت مردم از دیپلماسی فعال در جریان، آگاهی مردم از ضرورت انرژی هسته ای و حمایت آنها از تولید داخلی و ایجاد چالش برای منافع غرب به ویژه آمریکا در عرصه‌های مختلف.

بدیهی است که تحولات هسته ای ایران و نقاط قوت و فرصت‌های آن تأثیرات مثبتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران دارد که می‌توان به ارتقای اقتدار سیاسی ایران از طریق تبدیل ایران به قدرت منطقه ای و جهان اسلام، تبدیل ایران به کانون اتحاد کشورهای اسلامی، وحدت و همبستگی ملی درباره دفاع از حق داشتن فناوری هسته ای، بیداری کشورهای آزادی خواه از خواب غفلت در مقابل دشمنان و الگو شدن ایران برای سلطه ناپذیری و سازش ناپذیری، ارتقای اقتدار صنعتی از طریق تنوع کاربرد فناوری هسته ای در تولید برق، پزشکی و امور بهداشتی، صنایع آب، صنایع غذایی، کشاورزی و صنایع نفت و گاز، ارتقای اقتدار اقتصادی از طریق بهینه سازی مصرف سوخت به عنوان مؤلفه توسعه پایدار، توسعه کمی و کیفی صنعت کشاورزی، کاهش گازهای گلخانه ای و آلودگی‌های زیست محیطی، افزایش بازدهی انرژی هسته ای نسبت به هزینه تمام شده آن و در نهایت ارتقای اقتدار علمی از طریق استقلال علمی، اعتماد به نفس و ارتقای عزم و اراده ملی و اتکا به نیروهای متخصص داخلی، توسعه علمی و فناوری، رشد نیروهای متخصص و کارشناسان و توسعه تحقیق و پژوهش اشاره نمود.

پیشنهادها: مبتنی بر یافته‌های این پژوهش، بکارگیری راهبردهای شناسایی شده در این پژوهش توسط مسئولین و موارد زیر توصیه می‌شود:

- ۱ ° قاطع عمل کردن مسئولان نظام و عدم عقب نشینی در مقابل فشارهای دشمنان
- ۲ ° عدم اتکای بیش اندازه به کشورهای اروپایی حاضر در مذاکرات هسته ای و حتی عدم اعتماد بیش اندازه به کشورهای روسیه و چین
- ۳ ° تقویت سیاست های بازدارندگی در حوزه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی ° دفاعی
- ۴ ° استفاده از دیپلماسی فعال، هوشمندانه و بسیار قوی در زمینه های فنی، حقوقی و سیاسی حوزه هسته ای
- ۵ ° رعایت کامل خطوط قرمز تعیین شده توسط نظام از جانب دیپلمات های هسته ای کشور
- ۶ ° رعایت اصل حفاظت اطلاعات و جلوگیری از افشای اطلاعات بویژه در زمینه های هسته ای، سلول های بنیادی، نانو تکنولوژی، بیوتکنولوژی و ...
- ۷ ° ایستادگی و مقاومت بر اصول و سیاست های نظام بویژه بر اصل سلطه ناپذیری و سازش ناپذیری

منابع

- ۱- حسینی، امیرحسین (۱۳۸۴) «راهبرد کنونی امریکا در زمینه مقابله با سلاح های گسترده جمعی و برنامه هسته ای ایران»، فصلنامه سیاست خارجی. سال نوزدهم. ش ۴ و ۳
- ۲- سخنان حسن روحانی در جمع اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۴) «فراسوی چالش های ایران و آژانس در پرونده هسته ای». راهبرد. شماره ۳۷
- ۳- علی احمدی، علی رضا (۱۳۸۵). نگرش جامع بر مدیریت استراتژیک. تهران: تولید دانش.
- ۴- غریب آبادی، کاظم (۱۳۸۷) برنامه هسته ای ایران: واقعیت های اساسی. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- ۵ ° افتخاری، اصغر (۱۳۸۱)، مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیت ملی، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی

- ۶ ° اصغرپور، م.ج (۱۳۷۷)، تصمیم گیری های چند معیاره، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- ۷ ° باقری، سیامک (۱۳۸۴)، ایران هسته ای، روندها و چالش ها، اداره سیاسی ستاد نمایندگی ولی فقیه در سپاه
- ۸ ° شعبانی ساروئی، رمضان (۱۳۸۶)، ایران هسته ای؛ فرصت ها و چالش ها، قم: انتشارات اعتدال، چاپ دوم
- ۹ - لاریجانی، علی (۱۳۸۴)، سیاست هسته ای ایران، چالش ها و راه ها، ماه نامه همشهری دیپلماتیک، شماره ۷۶
- ۱۰ ° جی مارتین، لی نور (۱۳۸۳)، چهره جدید امنیت در خاورمیانه، مترجم: قدیر نصیری، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی